

sy” (rzecz dotyczy też wschodnich obszarów dawnej Korony oraz jego społecznej funkcji w Polsce przełomu XX i XXI wieku). Jednym zdaniem: otrzymaliśmy książkę pożyteczną zarówno dla historyka, jak i dla poli-

tologa, skłaniającą obu do instruktywnych przemyśleń.

Marceli KOSMAN

Poznań

Jerzy Babiak, *Polityka kształtowania ustroju rolnego w Polsce*, wyd. Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2010, ss. 281.

Bez względu na panujący ustrój polityczny w Polsce, jednym z ważniejszych problemów na jaki napotyka każda władza, to określenie ustroju rolnego i stworzenie spójnej koncepcji działania, z jednoczesnym uwzględnieniem uwarunkowań wewnętrznych (krajowych) oraz zewnętrznych (międzynarodowych).

W 1918 roku głównym założeniem reformy było rozwiązanie problemów społecznych na wsi oraz parcelacja wielkiej własności rolnej z jednoczesną likwidacją bardzo rozdrobnionych gospodarstw rolnych. Po II wojnie światowej ustrój polityczny oparty został na zupełnie innych założeniach, aniżeli w okresie międzywojennym. Choć zachowano w części rolnictwo indywidualne, co i tak było ewenementem w tej części Europy, to jednak główne działania władz zmierzały do kolektywizacji rolnictwa i tworzenia państwowych gospodarstw rolnych. Całą gospodarkę, a więc i rolnictwo, oparto na modelu scentralizowanym, gdzie zasady wolnego rynku przestały działać. W 1989 roku, wraz z rozpoczęciem przemian społeczno-politycznych, zasadniczych zmian dokonano również w ustroju gospodarczym. Bardzo szybko konsekwencją urynkowienia gospodarki były niekorzystne procesy w rolnictwie. W tej sytuacji elity polityczne musiały szukać odpowiedzi – w jaki sposób, w warunkach gospodarki rynkowej oraz międzynarodowej

konkurencji – ma funkcjonować rolnictwo III RP. Przede wszystkim, jak ma przebiegać restrukturyzacja państwowych gospodarstw rolnych, w których to szczególnie pogorszyły się warunki gospodarowania i spadek wydajności ekonomicznej. Nie był to jednak wyłącznie problem jednostek państwowych. Również rolnictwo indywidualne zostało dotknięte tymi problemami, co przy reformie sektora rolnego należało uwzględnić. Dodatkowym elementem, mającym wpływ na podejmowane decyzje o ustroju rolnym były aspiracje elit politycznych do członkostwa Polski we WE.

Każda z podejmowanych decyzji w zakresie ustroju rolnego, zarówno w II RP, PRL, jak i III RP, nim została w sposób sformalizowany wprowadzona w życie w postaci aktów prawnych (konstytucji, ustaw, rozporządzeń), musiała być poprzedzona decyzją polityczną, na którą składało się wiele czynników i uwarunkowań. W tej sytuacji publikacja Jerzego Babiaka mająca charakter politologiczny jest cennym wkładem w rozwój nauki oraz badań nad zmianami strukturalnymi w rolnictwie. Walorem pracy jest jej innowacyjność. Do tej pory procesy zachodzące w rolnictwie analizowane były głównie z perspektywy nauk ekonomicznych oraz przyrodniczych i przyrodniczo-technicznych. Ponadto dzięki kolejnej monografii o tej problematyce Wydział Nauk Politycznych i Dziennikar-

stwa UAM, którego pracownikiem jest Autor, staje się ważnym ośrodkiem politologicznym w Polsce prowadzącym na tak szeroką skalę badania nad zmianami strukturalnymi w rolnictwie¹.

Monografia składa się z 8 rozdziałów. Zasadnicza część publikacji została poprzedzona zagadnieniami teoretycznymi oraz uwarunkowaniami historycznymi.

W rozdziale pierwszym oprócz omówienia elementarnych i niezbędnych zagadnień wprowadzających w tematykę ustroju rolnego, Autor zaprezentował czynniki determinujące kształt ustroju rolnego. Z uwagi na politologiczny charakter publikacji słusznie skoncentrował się na czynnikach politycznych, choć nie wyeliminował innych (ekonomicznych, społecznych). Bardzo dokładnie J. Babiak zaprezentował poglądy głównych aktorów polskiej sceny politycznej. Ponieważ były to przede wszystkim programy wyborcze partii politycznych, daje również możliwość oceny – na ile przedwyborcze zapowiedzi zostały zrealizowane, a na ile powstały wyłącznie na potrzeby kampanii wyborczej i pozyskania liczego wiejskiego elektoratu.

Rozdział drugi wprowadza czytelnika w zagadnienie i problematykę rolnictwa w Unii Europejskiej. Autor koncentruje się przede wszystkim na strukturze agrarnej ze szczególnym uwzględnieniem tych państw UE, które mają podobną do polskiej strukturę produkcji rolnej (Francja, Niemcy, Dania, Austria, Hiszpania).

Ponieważ bez uwarunkowań historycznych nie można prawidłowo dokonać oceny obecnego kształtu struktury rolnictwa w Polsce, Autor przedstawił to zagadnienie w rozdziale trzecim i czwartym. Punktem wyjścia jest okres II Rzeczypospolitej (1918–1939) wraz z jego poszczególnymi etapami i waż-

nymi cezurami czasowymi (1919, 1925). Następnie analizowany jest okres PRL-u. Założenia realizowane w zakresie rolnictwa tego okresu trafnie oddaje konstatacja Autora podsumowująca rozdział, że polityce rolnej PRL przyświecały dwa sprzeczne cele. Z jednej strony było to pobudzanie towarowości gospodarstw indywidualnych, z drugiej zaś uspołecznianie rolnictwa, co ograniczało rozwój sektora indywidualnego.

Kolejne rozdziały mają już charakter problemowy i koncentrują się na ustroju rolnym III RP. Punkt wyjścia dla tych rozważań zawiera rozdział piąty monografii, w którym Autor prezentuje koncepcje polityki rolnej w początkach lat dziewięćdziesiątych oraz analizuje strukturę własnościową polskiego rolnictwa. Szczególnie ważna jest prezentacja procesu likwidacji i prywatyzacji państwowych gospodarstw rolnych, z uwzględnieniem warunków politycznych w jakich podejmowana była ta decyzja.

Normatywny model ustroju rolnego Rzeczypospolitej został przedstawiony w rozdziale szóstym. Skoncentrowano się na pozycji prawnej gospodarstw rodzinnych oraz gospodarowaniu państwowymi nieruchomościami rolnymi.

W dwóch ostatnich rozdziałach – siódmym oraz ósmym – zaprezentowano instrumenty kształtowania ustroju rolnego w III Rzeczypospolitej. Autor w pierwszej części koncentruje się na aspekcie instytucjonalnym, zwłaszcza na działalności Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa (Agencji Nieruchomości Rolnych) i krytycznej ocenie stosowanych narzędzi, które miały służyć poprawie struktury agrarnej w Polsce. W ostatnim rozdziale Autor dokonał analizy szerokiego spektrum instrumentów kształtowania struktury agrarnej polskiego rolnictwa – od rent i emerytur, poprzez kredyty preferencyjne – aż do narzędzi finansowanych w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w latach 2007–2013.

Tak szeroki zakres publikacji pokazuje jak wiele czynników determinuje ustrój rolny

¹ Problematyką rolnictwa na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM zajmują się szczególnie Z. Puślecki oraz M. Walkowski.

oraz obrazuje jak trudnym jest proces racjonalizacji struktury rolnej w Polsce. Dzięki przeprowadzonym badaniom z wykorzystaniem szeregu metod badawczych charakterystycznych dla nauk politycznych, Autorowi udało się zrealizować założone na początku publikacji cele. Ponadto monografia daje odpowiedź o skuteczność i słuszność podejmowanych decyzji politycznych, co do kierunków reform polskiego rolnictwa.

Walorem publikacji jest również bogaty materiał źródłowy zawarty w licznych tabelach i wykresach. W przyszłości mogą być

one pomocne dla innych badaczy polskiego rolnictwa.

Nie ulega wątpliwości, że książka J. Babiaka posiada wysoką wartość naukową i stanowi ważne uzupełnienie dotychczasowej wiedzy z zakresu rolnictwa, zwłaszcza w ujęciu politologicznym. Jest ciekawą i interesującą propozycją skierowaną zarówno do środowisk naukowych, jak również praktyków zajmujących się problematyką rolnictwa.

Arkadiusz PTAK

Poznań